אור הצפון — ותפרעו כל עצתי

ותפרעו כל עצתיאמר הכתוב (משלי א): "יען קראתי ותמאנו וגו' ותפרעו כל עצתי". ואמרו חז"ל (בראשית רבה יח) שפסוק זה נאמר על יצירת האשה.

מצינו שיצירת גוף האדם חשובה בכמה מעלות מכל הבריאה. על יצירת הבריאה נאמר (תהלים לג): "בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם", כלומר: הכל שבבריאה של מעלה ושל מטה נבראו בציוויו של מקום, כדברי הכתוב: "ויאמר אלהים יהי אור וגו' יהי רקיע וגו'". ואמרו חז"ל (בראשית רבה יב): "בהבראם" - "בהא בראם. ומה הא זה כל האותיות תופסין את הלשון וזה אינו תופס את הלשון. כך לא בעמל ולא ביגיעה ברא הקדוש ברוך הוא את עולמו, אלא בדבר ה' - וכבר שמים נעשו". אבל ביצירת האדם כתוב: "ויאמר ה' אלהים נעשה אדם". והיינו בבחינת פעולה ומעשה ובהכנה רבה, כביכול. וכן כתוב בבריאתו: "וייצר ה' אלהים את האדם", ואמרו חז"ל (בראשית רבה יד): "כאשה הזו שמקשקשת עיסתה במים ומגבהת חלתה מבינתיים, כך בתחלה: "ואד יעלה מן הארץ", ואחר כך - 'וייצר את האדם': וכן הוא אומר: 'ואיש תרומות יהרסנה' - זה אדם הראשון, שהוא גמר חלתו של עולם"; וכן אמרו בירושלמי (שבת ב:ו): "אדם הראשון חלה טהורה לעולם היה, דכתיב: 'וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה': ועוד אמרו (בראשית רבה שם): "'מן האדמה' - ממקום כפרתו נברא וכו'. אמר הקדוש ברוך הוא: הרי אני בורא אותו ממקום כפרתו והלואי יעמוד". הרי שלאחר שנבראה כל הבריאה, שיש בה חכמה עצומה לאין שיעור, כדכתיב (משלי ג): "ה' בחכמה יסד ארץ", הרים הקדוש ברוך הוא חלת עפר מיוחדת מן האדמה הזאת - ממקום כפרה, והיא היותה החומר ליצירת גופו של אדם הראשון.

ועוד אמרו. (בראשית רבה יב): "מי יבוא אחרי המלך את אשר כבר עשוהו (קהלת ב) - 'עשהו' לא נאמר, אלא 'עשוהו', כביכול מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא ובית דינו נמנין על כל אבר משלך ומעמידך על מכונך, שנאמר (דברים לב): "הלה' תגמלו זאת וגו' הוא עשך ויכוננך", מכאן שלא רק יצירת גופו של אדם בכללו היתה בבחינת פעולה ומעשה יותר מכל הבריאה, אלא שעל יצירת כל אבר ואבר שבו נמנו כביכול הקדוש ברוך הוא ובית דינו ועשוהו, מה שאין כן כל יצורי הבריאה שנבראו, כאמור, רק בציווי לבד, ואף עולם המלאכים בכלל, כמו שאמרו חז"ל (תנחומא בראשית יב): "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם - לרבות את המלאכים".

ולא עוד, אלא שיצירתו של האדם עולה גם על בריאת עולם הבא, חז"ל אמרו (בראשית רבה שם) שבשתי אותיות ברא הקדוש ברוך הוא את עולמו, כדכתיב. (ישעיה כו): "כי ביה ה' צור עולמים" - עולם הזה בה"א ועולם הבא ביו"ד. הרי שגם עולם הבא נברא באות אחת בלבד. ואילו ליצירת האדם נתוספו, כאמור, יצירה ומעשה.

ויש ביצירת האדם עוד מעלה נוספת, שהוא נוצר מיצירה אחרת שקדמה לו. כל הבריאה נבראה יש מאין, ואילו גופו של אדם נבראה מן היש - מהעפר. נמצא, איפוא, שהאדם אף מצד חומר גופו בלבד הוא כלפי הבריאה בבחינת צורה לגבי חומר, וכקודש לגבי חול - כתרומה הנגבהת מן העיסה, (ראה בראשית רבה יד), וכדברי הכתוב (בראשית ב): "וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה", כלומר, שעל גופו בלבד, שהוא בא מן העפר; כתוב: "וייצר".

ולאחר כל זה, נופחה בו נשמה רוחנית עילאית, חלק אלוה ממעל, כדברי הכתוב (שם): "ויפח באפיו נשמת חיים", ו"מאן דנפח מדיליה נפח". בזה נתגבשה שלימות צורתו של האדם הנבחר, ככתוב: "ויהי האדם לנפש חיה".

והנה יצירת האשה עולה על יצירת האיש, כי היא לא נבראה מן העפר, אלא מגוף האדם ולאחר שכבר ניתנה בו הנשמה. אדם הראשון אחרי שהושלם כולו, שימש החומר לבריאת האשה. ועוד, שלא כל האיברים שבאדם נמצאו ראויים לבריאתה, כמו שאמרו חז"ל (בראשית רבה יח): "ויבן ה' אלהים את הצלע - התבונן מהיכן לברוא אותה. לא ברא אותה מן הראש שלא תהא קלת ראש, ולא מן העין שלא תהא סקרנית, ולא מן האוזן שלא תהא צייתנית, ולא מן הפה שלא תהא דברנית וכו', אלא ממקום צנוע באדם, ואפילו הוא ערום אותו המקום מכוסה, ועל כל אבר ואבר שהיה בורא היה אומר: אשה צנועה". הרי שהיה רצון שמים, כביכול, ליצור את האשה בצורה. נעלה יותר מכל המציאות בזה ובבא, ונבחר אבר מיוחד באדם שיש בו כל המעלות כדי לבראותה, וכן מצד חלק הרוחני עלתה האשה על האיש, כדברי חז"ל (נדה מה): "ויבן ה' אלהים את הצלע - מלמד שניתנה בה בינה יתירה יותר מן האיש".

ומה נפלא הדבר, שבפגם קטן שנתגלה פעם באשה, ראה הקדוש ברוך הוא הפרעה, כביכול, בכל תכניתו בבריאה, כמו שסיימו שם חז"ל: "ואף על פי כן - ותפרעו כל עצתי. לא בראתי אותה מן הראש, ומקלת ראש - 'ותלכנה נטויות גרון': ולא מן העין, והרי היא סקרנית, שנאמר: "ומשקרות עינים": ולא מן האוזן, והרי היא צייתנית, שנאמר: "ושרה שומעת פתח האהל".

והנה אם נתבונן, למשל, בתביעה על שרה אמנו ששמעה פתח האהל, נמצא אותה דקה מן הדקה. מה שמעה אזנה של שרה? שיחת המלאכים שנשלחו מאת ה' יתברך לבשרה כי יולד לה בן, שהם דברי נבואה, ובודאי יש בזה משום מדריגה גדולה עד מאד, ורק נביא ראוי

לשמוע דברים כאלו מפיהם של מלאכי עליון. ולא עוד אלא שהדברים עצמם מתייחסים אליה, שהיא תלד בן. וגם השמיעה היתה שלא בכוונה, שהרי האוזן היא אחד משלשה דברים שאינם ברשותו של אדם (ראה תנחומא תולדות יב). ואכן לא ירדה שרה בזה ממדריגתה בבינה היתירה שניתנה בה יותר מבאיש, שהרי אף לאחר מעשה זה נאמר לאברהם (בראשית כא): "כל אשר תאמר אליה שרה שמע בקולה", ואמרו חז"ל (ראה רש"י שם): "למדנו שהיה אברהם טפל לשרה בנביאות". נמצא, איפוא, שהיה כאן פגם שאין במושגינו לעמוד עליו, ורק הקדוש ברוך הוא חוקר לב ובוחן כליות גילה שהיה בזה איזה חסרון, שלא הגיעה לתכלית השלימות לפי מדריגתה.

למדים אנו מכאן, מה נורא הוא קלקול ופגם של חטא אחד אפילו הקל ביותר. שהרי לפי האמור, כל ענין התביעה על שרה אמנו לא היה אלא על חסרון משהו בקצה השלימות ופגם דק מן הדק עד אין נבדק, ובכל זאת כינו אותה: צייתנית, והקדוש ברוך הוא קורא עליה: "ותפרעו כל עצתי", כלומר: כל עצתו של הקדוש ברוך הוא שהתבונן מהיכן לברוא אותה, כאמור, הופרעה ולא נתקיימה כביכול.

ועוד יותר מופלא הדבר, שבאותו מאמר מנו חז"ל בין הנשים שהפריעו עצתו של הקדוש ברוך הוא ביחד עם שרה לאה ורחל, גם את בנות ציון. והנה חטאיהן של בנות ציון מתוארים בצורה חמורה מאד, כדברי הכתוב (ישעיה ג): "ותלכנה נטויות גרון וגו' ומשקרות עינים", והנביא תולה בהן את חורבן המקדש וחורבן הארץ, וכן מבואר בחז"ל (ילקוט שם): "לפי שהיה ירמיהו הנביא מחזר עליהן ואומר להן: בנותי! עשו תשובה עד שלא יבואו השונאים. והן היו אומרות: ימהר יחיש מעשהו למען נראה דוכס רואה אותי ונוטל אותי לאשה: איפרכוס רואה אותי ונוטלני לו לאשה". וכאן נאמרו שתי התביעות ביחד, כאילו הן שוות: התביעה על שרה אמנו ששמעה דברי נבואה פתח האהל, עם התביעה על בנות ציון שהלכו נטויות גרון וכו' ולא היה איכפת לדהן אם יחרב המקדש וילכו בני ישראל בגלות, ובטחו בעצמן להינשא לערלים, מהרסים ומחריבים, אויבי ה' ועמו: על שתיהן מתאונן הקדוש ברוך הוא במאמר אחד: "ותפרעו כל עצתי"?

מכאן, מה נורא הוא עומק דין שמים ומה גדול כח הרס החטא, שנתבע כל אדם על כל פגם ושוקלין עליו את הקלי קלות כחמורי חמורות.

ואמנם גם חטאיהן של בנות ציון אין לפרש כפי פשטותם של הדברים, שהרי אמרו חז"ל (נדרים פא.): "דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולא פירשוה, על מה אבדה הארץ, עד שפירשה הקדוש ברוך הוא בעצמו: 'ויאמר ה' על עזבם את תורתי". וראה מה שכתב הר"ן ז"ל שם: "דמדלא ידעו החכמים והנביאים לפרש החטא, שמע מינה שהיו עוסקין בתורה תמיד, אלא שהקדוש ברוך הוא יודע מעמקי הלב פירשה וכו'". הרי שהחטאים שגרמו לחורבן הארץ לא השיגם השכל האנושי עד שפירשם הקדוש ברוך הוא בעצמו. ואם כן, איפוא, אין לפרש תיאור חטאיהן של בנות ציון כפי הנראה מפשוטו של מקרא. אבל על כל פנים בלשון התורה נתבעו בצורה החמורה ביותר, כאמור, ואילו על שרה אמנו, גם בתורה לא הודגשה במיוחד שום תביעה על חטא כל שהוא בשמיעתה זו ששמעה פתח האהל. ובכל זאת נאמר גם עליה: "ותפרעו כל עצתי", שלא נתבעה בזה כעל חסרון שלימות במעלה, אלא כאילו סתרה וקלקלה כל עצתו של הקדוש ברוך הוא, ושיש בזה משום פירכא לכל צורת הבריאה הנעלה ביותר, הן של האדם, שהוא למעלה מכל הברואים, והן של האשה, שיצירתה עולה עוד על האיש, כמו שנתבאר. והרי כמה חמור כל פגם איזה שהוא במדריגתו של האדם, שנתבעים עליו כמו על חטא ופשע ממש, והוא מהרס את הבריאה ומקלקל את העולם.

והנה כשנעמיק עוד בזה, יתבאר לנו חידוש נפלא בגדלות האדם, שהרי לאחר שבנות ציון נתבעות בלשון התורה על ירידתן בדרגות נמוכות ביותר, עד שתולין בהן את חורבן המקדש והארץ, כאמור, ובכל זאת נכללו גם הן ביחד עם האמהות באותה התביעה: "ותפרעו כל עצתי", כלומר: שהקדוש ברוך הוא מתאונן גם עליהן על שלא הגיעו לתכלית כוונת הבריאה, ולא באו לשלימות הבינה היתירה שניתנה באשה יותר מבאיש, היינו צורת החכמה העליונה שבבריאה שהטביע הקדוש ברוך הוא בהן בתחלת יצירתן. למדים אנו מכאן שאותה המדריגה הנעלה שהוטבעה באדם בתחלת יצירתו לא אבדה ולא נתמעטה בכלום, ואף בשעת כשלונו בחטאיו הגרועים ביותר, רואים בו בשמים את דמותו הראשונה במלוא שיעור קומתה כאילו לא נפגמה כלל, וכאותה התביעה שנתבעו האמהות על פגם כל שהוא בקצה השלימות העליונה, כן יתבע כל אחד ואחד, בכל דור ודור, על שלא הגיע לשלימות המעלות העליונות ביותר כפי שנברא האדם בתחלת יצירתו.

זהו מה שאמרו חז"ל (תנא דבי אליהו כה): "חייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי אברהם יצחק ויעקב, כי לפי מה שנתבאר אין זה בבחינת שאיפה בעלמא, כפי המקובל, אלא זוהי חובה ממש, וכמו שאמרו: "חייב וכו'", באשר אף לאחר כל הירידות של האדם בפועל ועל אף כל חטאיו, נשאר במציאותו צלם האלהים אשר בו בכל יפעת הדרו על כל המעלות העליונות שהוטבעו בו בתחלת יצירתו כיציר כפיו של הקדוש ברוך הוא, וכל הירידות והנפילות המתהוות באדם מדור דור, אינן אלא קליפות חיצוניות גרידא שמתדבקות בו על ידי חטאיו וחטאי הדורות, אבל בכחו להסירן ולגלות את מהותו האמיתית הפנימית והנצחית המושרשת בו עד היום במקוריותה בכל השלימות ללא שינוי ופגם כלל. ולכן חייב כל אדם באשר הוא, לדקדק ולהיזהר שלא יחסיר כלום ממעלותיו הטבועות בצלם האלהים אשר בקרבו, כדוגמת אבותינו אברהם יצחק ויעקב.